

Тема 7. Основи сімейного права України

Мета заняття: формування уявлень про сімейне право як галузь національного права, засвоєння знань про шлюб та сім'ю, обов'язки подружжя, батьків і дітей, усиновлення, опіку та піклування, патронат вміння їх застосовувати на конкретних прикладах з повсякденної практики користуючись джерелами сімейного законодавства.

Питання для обговорення:

1. Поняття, предмет, принципи, джерела та система сімейного права. Сімейні правовідносини.
2. Поняття, умови, порядок укладення та припинення шлюбу.
3. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя. Шлюбний договір.
4. Права та обов'язки батьків і дітей. Аліментні зобов'язання батьків і дітей.

Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат над дітьми.

Основні терміни і поняття

Шлюб, сім'я, заручини, наречений, наречена, шлюбний договір, припинення шлюбу, недійсність шлюбу, позбавлення батьківських прав, усиновлення, опіка, піклування, патронат.

Методичні вказівки

Опрацьовуючи перше питання потрібно з'ясувати визначення та зміст поняття, предмету, принципів, джерел та системи сімейного права, які особливості мають суспільні відносини, що регулюються його нормами, показати зв'язок галузей сімейного та цивільного права. Далі необхідно окремо зупинитись на джерелах сімейного права, зосередившись на питанні на тому, що сімейні відносини в Україні регулюються кодифікованим актом – Сімейним кодексом України.

Друга частина першого питання передбачає висвітлення поняття сімейних правовідносин, загальних ознак, що притаманні цивільним, у тому числі і сімейним правовідносинам (рівність учасників правовідносин, автономія їх волі, майнова самостійність) та особливостей сімейних правовідносин, що мають спеціальний суб'єктний склад (суб'єкти – лише фізичні особи), породжуються своєрідними юридичними фактами (шлюб, спорідненість, материнство, батьківство тощо), характеризуються особисто-довірчим характером, неможливістю передачі прав та обов'язків іншим особам. Завершення питання вимагає торкнутись поняття «припинення шлюбу» – припинення між чоловіком і жінкою відносин, які виникли на підставі реєстрації шлюбу, це факт, який породжує припинення взаємних

особистих немайнових та майнових прав і обов'язків у подружжя на майбутнє.

Друге питання практичного заняття дозволяє розглянути, спираючись на текст статей Сімейного кодексу України, поняття, умови, порядок укладення та припинення шлюбу. Але почати слід зі з'ясування поняття сім'я – об'єднання осіб, пов'язаних між собою спільністю проживання, побуту та взаємними правами та обов'язками (ст. 1 Сімейного кодексу України) та його особливостей, зокрема, посиленої державної охорони сім'ї (ст. 5 Сімейного кодексу), розширення змісту інституту сім'ї (визнання фактичних шлюбів).

Вивчаючи третє питання, рекомендується звернути увагу саме на ті немайнові відносини подружжя, які підлягають регулюванню нормами сімейного права, на відміну від відносин взаємоповаги, дружби, кохання. Це норми, що закріплюють право подружжя на вибір роду занять, професії, місця проживання (за правовою природою є нормами конституційного права), норми-декларації, позбавлені санкцій (закріплюють рівність подружжя у вирішенні питань сімейного життя) і звичайні сімейно-правові норми, забезпечені санкціями.

Далі слід зупинитись на аналізі норм сімейного законодавства, що визначають правовий стан (правовий режим) подружнього майна (власність обох подружжя, обсяг їх прав і обов'язків та умови реалізації порав щодо цього майна, порядок набуття і відчуження, відповідальність). У залежності від того, чим встановлено правовий режим майна – чинним законодавством чи самим подружжям у шлюбному договорі, він, відповідно, може бути законним чи договірним. Договірний режим передбачає, що права і обов'язки подружжя щодо їх спільного і роздільного майна, а також питання їх відповідальності за боргами визначаються самими подружжям шляхом складання шлюбного договору. Шлюбний договір – це один із видів договорів, який регулює майнові права та обов'язки подружжя, пов'язані з укладенням шлюбу, його існуванням і припиненням. При виникненні спору між сторонами, він також розглядається на основі чинного законодавства, однак майнові права, обов'язки подружжя та обсяг їх відповідальності визначаються з урахуванням положень шлюбного договору, укладеного учасниками майнових відносин – подружжям.

Четверте питання вимагає висвітлення прав та обов'язків батьків і дітей, відповідно яким виділяють різні види майнових правовідносин: з приводу майна, щодо утримання, за джерелом набуття майна (набуті батьками та призначені для потреб сім'ї, набуті за рахунок спільної праці чи спільних коштів батьків і дітей, набуті дітьми).

Слід врахувати, що правовідносини батьків і дітей щодо утримання – це правовідносини, в яких одна сторона зобов'язана надати другій стороні утримання на підставах і в порядку, що встановлені законом, а друга сторона вправі вимагати виконання такого обов'язку. При цьому аліменти виплачуються на того, з ким проживає дитина і використовуються виключно за цільовим призначенням. Крім того треба врахувати види правовідносин батьків і дітей щодо утримання, різновиди порядку надання утримання,

способи визначення розміру аліментів, обставини, що впливають на розмір аліментів і можливість зміни їх розміру тощо.

Висвітлюючи п'яте питання, слід відштовхуватись від змісту базових категорій усиновлення, опіка, піклування, патронат. Охарактеризувати усиновлення як інститут сімейного права, назвати умови та обставини для усиновлення, пояснити, яким чином захищаються права дітей при усиновленні, як забезпечується таємниця усиновлення? Акцентувати увагу на правових наслідках припинення усиновлення на підставі позбавлення усиновлювача батьківських прав, скасування рішення про усиновлення судом, визнання усиновлення недійсним.

Характеризуючи інститут опіки та піклування слід назвати органи опіки та піклування в Україні, визначити порядок їх встановлення, вимоги закону до особи опікуна (піклувальника), назвати їх основні права і обов'язки, вказати у чому полягають обмеження прав опікунів та піклувальників? Крім того, назвати права дитини, над якою встановлено опіку або піклування, підстави і порядок їх припинення.

Вихідним моментом при засвоєнні останнього аспекту п'ятого питання є визначення патронату як альтернативної форми влаштування дитини, яка є сиротою або з інших підстав позбавлена батьківського піклування, в сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) з метою сімейного виховання. Необхідним є акцентування уваги на відмінностях від інших форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування (не виникають батьківські відносини, не є підставою для створення сім'ї, припинення з досягненням повноліття, виникнення на підставі договору між органом опіки і піклування та патронатним вихователем, отримання ним платні за виховання (договір патронату є оплатним), передбачає представництво лише з процесуальних питань і не передбачає аліментних зобов'язань і перешкод для усиновлення дитини). На завершення вказати підстави виникнення та припинення патронату.

Практичні завдання:

1. Внесіть до термінологічного словника ключові терміни і поняття.
2. Складіть схему «Різновиди власності подружжя: особиста приватна та спільна сімейна».
3. Заповніть таблицю «Особисті немайнові права та обов'язки подружжя»:

Особисті немайнові права	Особисті немайнові обов'язки
--------------------------	------------------------------

--	--

4. Проаналізуйте та прокоментуйте.

Мало місце звернення до суду Марини Прокопенко суду з позовом про розірвання шлюбу. У якості причини було названо вимоги чоловіка звільнитись з нинішньої роботи (за фахом) і перейти працювати на фірму до його родича, щоб більше займатись присадибним господарством і доглядом за дітьми. Чи має право одружена особа самостійно обирати роботу і місце проживання? Чи може бути задоволений цей позов? Поясніть чому

5. Визначте правильний варіант відповіді.

1. Предмет правового регулювання сімейного права складають:

- А) відносини адміністративного підпорядкування регіональних органів РАЦС;
- Б) система управління в сфері реєстрації актів цивільного стану;
- В) сімейні майнові та (або) немайнові відносини між учасниками сімейних правовідносин;
- Г) сімейні немайнові відносини;
- Д) сімейні майнові відносини.

2. Підберіть відповідне визначення до поняття «шлюб»:

- А) сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в державному органі реєстрації актів громадського стану;
- Б) посвідчений відповідним релігійним органом факт вінчання чоловіка та жінки;
- В) проживання двох осіб однієї статі разом;
- Г) сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в державному органі реєстрації актів цивільного стану;
- Д) сімейний союз чоловіка та жінки.

3. Особистою приватною власністю чоловіка та жінки не являється:

- А) майно, набуте ними під час перебування у шлюбі;
- Б) майно набуте ними за час шлюбу, але на підставі договору дарування;
- В) майно набуте ними за час шлюбу, але в порядку спадкування;
- Г) речі індивідуального користування майно, набуте ними до шлюбу;
- Д) майно, набуте ними до шлюбу.

4. Дитина перестає вважатись малолітньою після досягнення нею:

- А) 16 років;
- Б) 14 років;
- В) 15 років;
- Г) 18 років;
- Д) 12 років.

5. В Україні мінімальний шлюбний вік для жінки встановлюється в:

- А) 17 років;
- Б) 18 років;
- В) 15 років;
- Г) 14 років;
- Д) 16 років.

6. Частки майна чоловіка та жінки у випадку розподілу майна, що є спільною сумісною власністю подружжя, є:

- А) нерівними у співвідношенні 60/40 % відповідно;
- Б) нерівними у співвідношенні 40/60 % відповідно;
- В) рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними;
- Г) нерівними — розподіляються в залежності від рівня внесків у спільне майно;
- Д) нерівними — розподіляються в залежності від трудової участі в його формуванні;

7. Місцем де чоловік та жінка подають заяву про реєстрацію шлюбу є:

- А) будь-який орган РАЦС;
- Б) орган РАЦС за місцем проживання батьків жінки;
- В) орган РАЦС за місцем проживання батьків чоловіка;
- Г) орган РАЦС за місцем проживання жінки;
- Д) орган РАЦС за місцем проживання чоловіка.

8. Змістом батьківського обов'язку щодо виховання та розвитку дитини є:

- А) можливість звернутися до органів державної влади, органу опіки та піклування, можливістю вимагати від дітей належного ставлення до себе;
- Б) право батьків на визначення імені дитини, а також на обрання прогресивних форм та методів її виховання;
- В) піклування про здоров'я дитини, її фізичний, духовний і моральний розвиток, повага до дитини, виховання дитини у дусі любові до своєї сім'ї та

родини, свого народу, своєї Батьківщини, здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, підготовка її до самостійного життя;

Г) опіка батьків про стан житлового та матеріально-технічного забезпечення дитини, стан навчання, духовний та фізичний розвиток, стан здоров'я дитини, коло її життєвих інтересів та потреб, виконання дитиною правових зобов'язань за цивільно-правовими угодами;

Д) всі вищезазначені елементи.

9. За загальним правилом батьки повинні утримувати дитину до:

А) досягнення нею 21 року;

Б) досягнення нею 17 років;

В) досягнення нею 18 років;

Г) досягнення нею 14 років;

Д) досягнення нею 16 років.

10. Органами, що здійснюють нагляд за дотриманням прав усиновлених дітей є:

А) органи поліції;

Б) органи міграційної служби;

В) органи суду;

Г) органи опіки та піклування;

Д) органи прокуратури.

? Контрольні питання:

1. Визначте поняття, предмет правового регулювання та джерела сімейного права України.

2. Які принципи сімейного права України ви знаєте?

3. Дайте визначення понять шлюбу та сім'ї.

4. Охарактеризуйте порядок державної реєстрації шлюбу.

5. Назвіть ознаки сім'ї.

6. Який порядок укладення та припинення шлюбу?

7. Охарактеризуйте зміст і порядок укладення шлюбного договору.

8. Що є змістом особистих немайнових прав та обов'язків подружжя?

9. Що є змістом майнових прав та обов'язків подружжя?

10. Що є спільною сумісною власністю подружжя?

11. Хто може бути опікуном та піклувальником?

12. Назвіть підстави виникнення прав і обов'язків батьків і дітей?

13. Опишіть права та обов'язки батьків і дітей.
14. Поясніть зміст умовного вислову «платна опіка».